

PRESENTACIÓ

Probablement, la ciutat de Barcelona pot presumir de moltes coses, però d'entre totes en destaca una: l'interès per garantir el proveïment alimentari de la seva ciutadania. El primer cens en el qual hi ha referències a un mercat data de final del segle XIV, i conté una il·lustració amb un gràfic que divideix la ciutat en quatre quaters, fet a partir de la famosa pedra de la plaça del Blat, una mena de roda de molí situada al bell mig de la plaça, l'antic Mercadal, que a partir de 1618 adoptà el nom de l'Àngel, en commemoració del miracle esdevingut durant el trasllat de les despulles de Santa Eulàlia.

Durant segles, el creixement de la ciutat estigué condicionat per la limitació de les muralles i la proliferació d'establiments religiosos, al voltant dels quals es van desenvolupar barris amb les seves pròpies necessitats, com ara procurar-se aliments per a la subsistència. D'aquesta manera van aparèixer els mercats a l'aire lliure, organitzats en els pocs espais disponibles dins la muralla, indrets que concentraven la vida veïnal i atreïen tallers i obradors, fins a esdevenir els autèntics centres econòmics i socials de cada sector de la ciutat.

Aquest llibre intenta recollir part d'aquesta vocació històrica, en repassar l'evolució dels dotze mercats barcelonins inaugurats durant el segle XIX, quan es va decidir posar ordre en el caos imperant en una ciutat sotmesa a un esclat demogràfic de gran magnitud. Les noves instal·lacions proporcionaren un sistema segur i eficaç d'adquirir els aliments i altres productes de primera necessitat, però també influïren decisivament en la vida social dels barris. En les àrees més humils, a més, els mercats van significar una dignificació de l'entorn, generadora d'un sentiment d'orgull i identitat com fins aleshores no havia assolit cap altre equipament d'ús públic, percepció que encara perdura.

Es tracta de dotze mercats, vuit dels quals sorgits a la Barcelona estricta (Encants, Boqueria, Santa Caterina, Born, Sant Antoni, Barceloneta, Hostafrancs i Concepció) i altres quatre als municipis que serien annexionats el 1897 (Llibertat i Abaceria Central, a la vila de Gràcia, i Clot i Poblenou, a Sant Martí de Provençals), que amb la seva posada en marxa, gairebé sempre per iniciativa municipal, van establir normes per garantir el compliment de l'horari, la higiene i el control de pesos i mesures, a més d'un estricte sistema de concessió de parades i permisos de venda.

Actualment, encara utilitzem l'expressió *anar a plaça* en el sentit d'anar a comprar al mercat, perquè la memòria col·lectiva guarda el record de quan els mercats s'organitzaven en places, els mateixos indrets on molt sovint foren construïdes les estructures permanents, autèntiques joies arquitectòniques. Aquesta és una

part de la història que ens ocupa, especialment perquè a mitjan segle XIX la tecnologia del ferro va permetre noves possibilitats arquitectòniques que foren aplicades als mercats barcelonins, inspirats en el Crystal Palace londinenc i les Halles de París.

Però també ens interessa molt especialment el context social, polític i econòmic de cada moment; com era la vida al barri, el règim alimentari, els conflictes i les reivindicacions laborals, la decisiva presència femenina, el patiment durant els conflictes bèl·lics, el racionament de la postguerra, els sistemes de venda i transport... totes les facetes d'una etapa de grans transformacions. El 1854, el Govern central va autoritzar l'enderroc de les muralles i Barcelona, per fi, es va poder eixamplar cap a l'espai buit de l'antiga àrea d'exclusió militar, on es traçaria la quadrícula dissenyada per Ildefons Cerdà fins a enllaçar amb els diferents municipis que encerclaven la ciutat, els seus futurs barris. El procés comportà una gran onada immigratòria atreta per l'expansió de la indústria, particularment durant el període conegut com la Febre d'Or, entre 1875 i 1882, que va aportar prosperitat extraordinària als negocis de la burgesia i l'aparició d'una enorme i activa massa proletària. Parlem de mercats i això significa referir-nos al més important, les persones, algunes d'anònimes, d'altres amb noms i cognoms, homes i dones que amb el seu esforç i la seva dedicació van marcar el nostre futur; professionals que, en definitiva, ens han llegat una herència de valor incalculable, un patrimoni que cal preservar.

Ens trobem davant dels dotze primers mercats barcelonins, dotze històries amb caràcter propi, totes diferents entre si, a les quals hem dedicat molta feina, a la recerca d'unes dades no sempre fàcils de localitzar. El pas del temps, la guerra i altres vicissituds han tingut un efecte devastador i molta de la documentació s'ha perdut per sempre, però, tot i així, n'hem pogut reconstruir la part fonamental. A través d'aquest llibre, descobrireu els múltiples emplaçaments dels Encants, la relació de la Boqueria amb les curses de braus, l'origen religiós de Santa Caterina, la poc coneguda etapa minorista del Born, el perquè de la convivència de tres mercats a Sant Antoni, el caràcter combatiu de la Barceloneta, les exigències del veïnat d'Hostafrancs, les dificultats per decidir la ubicació del mercat de la Concepció, la importància del paper de les dones de mà del mercat de la Llibertat, els humils inicis del mercat del Poblenou i les seves múltiples coincidències amb el del Clot o la iniciativa privada que promogué la instauració de l'Abaceria Central, entre moltes altres curiositats. Tot plegat constitueix una riquesa que volem compartir.

Només ens resta expressar el nostre agraïment per l'atenta col·laboració rebuda d'institucions i particulars. Moltes gràcies a la Montserrat, l'Eugènia i la resta del personal de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona; a la Rosa, el Llorenç, l'Isidre, l'Eduard i l'Òscar, de la Boqueria; a la família Masclans, de Sant Antoni; als germans Batllori, de la Barceloneta; als germans Bou i Bosch, del Clot, i a tota la gent dels mercats, a banda i banda del taulell, amb qui compartim la passió pels mercats, sense els quals Barcelona no seria com és.

Finalment, no podem deixar de referir-nos a les nostres famílies, per la seva paciència infinita.

Genís Arnàs i Matilde Alsina